

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 15 februari 2013

Mål nr

B 4680-12

KLAGANDE

P-EO

Ombud och offentlig försvarare: Advokat MR

MOTPARTER

1. Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

2. X

Ombud och målsägandebiträde: Advokat TT

SAKEN

Grov våldtäkt m.m.

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Göta hovrätts dom 2012-09-25 i mål B 2403-12

DOMSLUT

Högsta domstolen fastställer hovrättens domslut.

För försvaret av P-EO i Högsta domstolen tillerkänns MR ersättning av allmänna medel med 12 050 kr, varav 9 640 kr avser arbete och 2 410 kr mervärdesskatt. Kostnaden ska stanna på staten.

Vad hovrätten har förordnat om sekretess ska bestå.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

P-EO har yrkat i första hand att han ska frikännas från ansvar för grov våldtäkt och att skadeståndsskyldigheten gentemot målsäganden ska upphävas. I andra hand har han yrkat att gärningarna inte ska bedömas som grov våldtäkt. Han har yrkat att fängelsestraffet och det utdömda skadeståndet i vart fall ska sättas ned.

Riksåklagaren har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

Högsta domstolen har meddelat prövningstillstånd rörande frågan om påföljd.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. P-EO har enligt hovrättens dom gjort sig skyldig till *dels* grov våldtäkt bestående i att han vid två tillfällen under perioden 1997–2000 i det gemensamma hemmet tvingat sin styvdotter, som vid tillfällena var mellan fem och

sju år gammal, till vaginala samlag, *dels* övergrepp i rättssak år 2012 mot sin syster och sväger.

2. Hovrätten har bedömt att straffvärdet av de gärningar som P-EO har gjort sig skyldig till motsvarar fängelse i fem år och har, med viss hänsyn till den tid som förflutit sedan de grova våldtäkterna begicks, bestämt påföljden till fängelse i fyra år och sex månader.

3. Målet i Högsta domstolen gäller främst om det förhållandet att det förflutit lång tid sedan våldtäkterna begicks ska beaktas vid påföljdsbestämningen och i vilken utsträckning det i så fall ska ske.

Straffvärdet i detta fall

4. För brottet grov våldtäkt ska dömas till fängelse lägst fyra och högst tio år. P-EO har gjort gällande att straffvärdet för den samlade brottsligheten är lägre än fem år, medan riksåklagaren har anfört att det samlade straffvärdet motsvarar lägst sex års fängelse.

5. Vid bedömningen av det straffvärde som en viss brottslighet har ska i princip samtliga omständigheter vid brotten beaktas. Av utredningen framgår att P-EO vid två tillfällen har gjort sig skyldig till våldtäkt mot sin styvdotter, som vid tillfällena var mellan fem och sju år gammal. Det har varit fråga om fullbordade smärtsamma vaginala samlag. Gärningarna har begåtts i det gemensamma hemmet av en närstående person som målsäganden borde ha haft anledning att känna trygghet hos. Gärningarna har därmed inneburit en särskilt allvarlig kränkning. P-EO har också gjort sig skyldig till ett fall av övergrepp i rättssak. Högsta domstolen anser att straffvärdet av den samlade

brottsligheten är något högre än hovrätten har funnit; straffvärdet motsvarar fem och ett halvt års fängelse.

Betydelsen vid straffmätningen av att lång tid har förflutit sedan brottet begicks

6. I 29 kap. 5 § första stycket brottsbalken föreskrivs att rätten vid straffmätningen, utöver brottets straffvärde, i skäligen omfattning ska beakta vissa i åtta punkter uppräknade omständigheter (billighetsskäl). Grundtanken är att det vid sidan av straffvärdet finns olika omständigheter som inte hänför sig till brottet, men som är av ett sådant slag att det skulle framstå som orättfärdigt om de inte beaktades vid påföljdsbestämningen (se prop. 1987/88:120 s. 47). Det är främst fråga om omständigheter som är hänförliga till gärningsmannens person eller som har inträffat efter brottet.

7. Enligt 29 kap. 5 § första stycket 7 ska rätten beakta om en i förhållande till brottets art ovanligt lång tid har förflutit sedan brottet begicks. Bestämmelsen ger uttryck för att en reaktion på ett brott i allmänhet är mindre påkallad vartefter det tidsmässiga sambandet med själva brottet försvagas; den tilltalade framstår oftast som mindre klandervärd om lagföringen sker först efter en ovanligt lång tid. Det är skäl av motsvarande slag som motiverar att möjligheten att döma ut en brottspåföljd bortfaller genom preskription. (Jfr Lena Holmqvist, Billighetshänsyn, SvJT 1999, s. 188 f. på s. 194 samt Nils Jareborg och Josef Zila, Straffrättens påföljdslära, 3 uppl. 2010, s. 130 f.)

8. Enligt 35 kap. 1 § jämförd med 4 § första stycket brottsbalken får påföljd inte ådömas om den misstänkte inte har häktats eller erhållit del av åtalet inom

viss tid från den dag då brottet begicks. För sexualbrott mot barn gäller dock, efter lagändringar den 1 januari 1995 och den 1 april 2005, att tiden ska räknas från den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt 18 år (35 kap. 4 § andra stycket). I rättsfallet NJA 2001 s. 894 fann Högsta domstolen att den senareläggning som skett i fråga om tidpunkten för preskriptionsfristens början inte skulle tillmätas betydelse vid bedömningen av om den tid som har förflutit från brottet ska beaktas som ett billighetsskäl vid straffmätningen.

9. Vid prövningen av om ovanligt lång tid har förflutit sedan brottet begicks ska beaktas vad det rör sig om för brott. I förarbetena illustreras tillämpningen med exemplen stöld och skattebrott, där det nämns att omständigheten att fyra år har förflutit från brottet vid en stöld kan tala för att tiden beaktas i lindrande riktning, men däremot ofta inte vid ett skattebrott där regelmässigt långa tider förflyter på grund av överklaganden i själva skattefrågan m.m. (se prop. 1987/88:120 s. 95). Vissa brott är av sådan beskaffenhet att de normalt uppdragas i direkt anslutning till att de förövas. Är gärningsmannen känd är utredningen i regel okomplicerad. Detta gäller exempelvis för många misshandelsbrott; åtal kan då typiskt sett väckas kort tid efter brottet.

10. När det gäller sexualbrott mot barn kan tiden mellan det att ett brott begås och att åtal väcks variera i stor utsträckning. Omständigheter hänförliga till själva brottet, såsom om det ägde rum på allmän plats och om det finns teknisk bevisning och vittnen, eller till barnet, såsom dess ålder, mognad och vetskap om vem förövaren är har härvid ofta större betydelse än vid andra brott. Om brottet har förövats mot ett litet barn och åtal väcks först efter en mycket lång tid kan detta ofta förklaras av att barnet har haft svårt att förstå eller tala om vad det har blivit utsatt för. En även för sexualbrott mot barn ovanligt lång tid kan då anses ha förflutit.

11. Vid bestämning av om det finns anledning att i skäligen omfattning beakta att ovanligt lång tid har gått uppkommer frågan om det har någon betydelse att den tilltalade själv har bidragit till att lång tid har förflutit. En utgångspunkt är här att en gärningsman inte ska lastas för att han inte har angett sig själv. Han behöver inte heller medverka i utredningen av ett påstått brott. Detta innebär att det i allmänhet måste ha förekommit ett mer aktivt förfarande, såsom att den tilltalade under en längre tid har hållit sig undan, för att gärningsmannens agerande ska inverka på bedömningen av om den sena lagföringen skäligen ska beaktas. När det gäller sexualbrott mot barn bör emellertid hänsyn tas till de beroendeförhållanden som i många fall råder. Även om förövaren inte uttryckligen har förmått målsäganden att avstå från att berätta om den brottsliga handlingen, finns det i dessa fall ofta skäl att i mindre utsträckning än annars beakta att det har förflutit ovanligt lång tid.

Bedömningen i detta fall

12. Våldtäkterna begicks under åren 1997–2000 och P-EO fick del av åtalet i maj 2012. Det förflöt alltså ungefär tolv år mellan det senaste brottet och åtalet. Även med beaktande av att fråga är om ett sexualbrott mot barn får detta anses vara en ovanligt lång tid.

13. Målsäganden var ett litet barn när gärningarna begicks och levde i familjegemenskap med P-EO även efter brotten fram till dess att anmälan ägde rum. Ett skäl till att lagföring inte skedde tidigare var målsägandens oro för konsekvenserna för familjen av en polisanmälan. Det finns mot den bakgrunden anledning att vid skälighetsbedömningen i mindre utsträckning än annars beakta den ovanligt långa tid som förflutit sedan brotten begicks.

14. Någon annan påföljd än fängelse kan inte komma i fråga. Med beaktande av vad som har anförts bör fängelsestraffet med tillämpning av 29 kap. 5 § första stycket 7 brottsbalken reduceras med ett år jämfört med vad som skulle ha gällt vid en straffmätning enbart utifrån straffvärdet. Hovrättens domslut ska alltså fastställas.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Ella Nyström, Kerstin Calissendorff (referent), Göran Lambertz (skiljaktig), Johnny Herre och Ingemar Persson
Föredragande justitiesekreterare: Cecilia Hager

**BILAGA TILL
PROTOKOLL**
2013-01-09

Mål nr
B 4680-12

SKILJAKTIG MENING

Justitierådet Göran Lambertz är skiljaktig i fråga om motiveringen och anför.

Jag anser att skälen efter punkt 9 ska ha följande lydelse.

10. En fråga är då vad som närmare bestämt avses med ”ovanligt” lång tid. Enligt bestämmelsen ska tiden ses ”i förhållande till brottets art”. Innebär det att tiden ska vara ovanligt lång med hänsyn till just det eller de brott som målet rör, eller ska den tid som har åtgått relateras till vad som är vanligt för en viss brottskategori, t.ex. ”sexuallbrott” eller ”sexuallbrott mot barn”?

11. Det står klart att en tid på exempelvis 4–5 år mellan brott och upptäckt är ovanligt lång om det rör sig som en överfallsvåldtäkt mot en vuxen kvinna eller ett frivilligt samlag mellan en 17-årig pojke och en 13-årig flicka, medan en sådan tid torde vara ganska normal om det handlar om ett sexuellt övergrepp mot ett litet barn. Det innebär att tiden vid sexuella övergrepp mot små barn regelmässigt skulle vara ”ovanligt lång” om den tid som har åtgått ställs i relation till vad som är genomsnittligt för exempelvis brottskategorin ”sexuallbrott mot barn”, vilken inkluderar exempelvis en överfallsvåldtäkt mot en 14-åring med känd gärningsman. Även om den långa tiden ska beaktas endast ”i skälig omfattning”, skulle en sådan tillämpning innebära en närmast regel-

mässig reduktion av fängelsestraffet vid sexuella övergrepp mot små barn. Det vore inte någon tillfredsställande ordning. Även i övrigt framstår det som naturligtast att tolka bestämmelsen så att det avgörande är om tiden är ovanligt lång med hänsyn till det eller de brott som målet faktiskt rör, och inte om den är ovanligt lång jämfört med vad som är normalt för en viss brottskategori.

12. En annan fråga är hur bestämmelsen ska tillämpas när det är svårt att veta om den tid som har förflutit är ”ovanligt” lång jämfört med vad som är normalt för brott av just det slag som målet rör. Sådana svårigheter finns när det gäller sexuella övergrepp mot små barn. Det finns sålunda inte någon säker kunskap om hur lång tid det normalt dröjer innan sådana övergrepp uppdagas, om det över huvud taget sker, och lagförs. I enlighet med allmänna principer för straffrättsliga bedömningar bör denna osäkerhet beaktas till den tilltalades förmån.

13. Att en ovanligt lång tid ska beaktas ”i skälig omfattning” innebär framför allt att reduktionen i princip bör bli större ju längre tiden är. Men hänsyn bör också tas till bl.a. i vilken mån samhällets och målsägandens anspråk på en reaktion på brottet klingar av med tiden (jfr p. 7). Att en gärningsman inte har angett sig själv eller inte har medverkat i brottsutredningen bör inte inverka till hans nackdel. Men däremot har det betydelse om den tilltalade under en längre tid har hållit sig undan. När det gäller sexualbrott mot små barn bör hänsyn vidare tas till de beroendeförhållanden som i många fall råder. Även om förövaren inte uttryckligen har förmått målsäganden att avstå från att berätta om den brottsliga handlingen, finns det ofta skäl att i dessa fall beakta en lång tid i mindre utsträckning än annars.

Bedömningen i detta fall

14. Våldtäkterna begicks under åren 1997–2000 och P-EO fick del av åtalet i maj 2012. Det förflöt alltså ungefär tolv år mellan det senaste brottet och åtalet. Med beaktande av det som har sagts i punkt 12 får detta antas vara en ovanligt lång tid även för det slags brott som målet rör. Vid bedömningen av vad som är en skälig reduktion av straffet ska, vid sidan av den långa tiden, beaktas att målsäganden var ett litet barn och att gärningarna begicks av hennes styvfar, som hon stod i beroendeförhållande till även lång tid efter det att brotten begicks. Anspråket på en kraftfull reaktion på brotten kvarstår därför i betydande grad även efter det att lång tid har förflutit.

15. Någon annan påföljd än fängelse kan inte komma i fråga. Med beaktande av vad som har anförts bör fängelsestraffet med tillämpning av 29 kap. 5 § första stycket 7 brottsbalken reduceras med ett år jämfört med vad som skulle ha gällt vid en straffmätning enbart utifrån straffvärdet. Hovrättens domslut ska alltså fastställas.